

**MASALAH PENGAJARAN GURU PENDIDIKAN ISLAM DALAM
MENGINTEGRASIKAN KEMAHIRAN BERFIKIR ARAS TINGGI (KBAT) DI
SEKOLAH MENENGAH DAN PENYELESAIAN PAKAR PENDIDIKAN**

*Mohd Zaidi Bin Mohd Zeki
Rafiza Abd. Razak
Ahmad Zabidi Bin Abdul Razak
Fakulti Pendidikan, Universiti Malaya
*zaidium82@gmail.com

Abstract: This study aims to elaborate pertinent issue regarding the teaching skills of Higher Order Thinking Skills (HoTS) among Islamic Education teachers in secondary schools. The objective of the first study is to describe the problem among four Islamic Education teachers integrating HoTS in their regular teaching practices. The second study aims to propose solutions based on problems that occur among four education experts. All study participants were selected through purposive sampling. To answer the research questions, the exploration was conducted using a qualitative paradigm using a case study design. The findings of the study based on emerging themes from the data revealed the following problems faced by teachers in their attempts to integrate HoTS during lesson planning, deliverance of instructions and learning environment supports. While for the objective of the second study, the proposed problem solving by education experts in relation to the problems that occur, namely the process of information delivery, the competence of education officers and dismantling the curriculum.

Keywords: *Problem by Teachers; Solutions by Educational Experts; Teaching by Integrating Higher Order Thinking Skills (HoTS)*

PENGENALAN

Bagi tujuan pembentukan kemenjadian murid secara holistik, pengajaran guru Pendidikan Islam dalam mengintegrasikan KBAT merupakan langkah yang proaktif supaya pendidikan yang diterima merupakan pembelajaran yang bersifat global (Kementerian Pendidikan Malaysia, 2018; Mohd Syaubari, 2018). Hal tersebut secara tidak langsung membuktikan bahawa subjek yang diajar oleh guru Pendidikan Islam merupakan peluang bagi menghasilkan generasi masa hadapan yang berkualiti sesuai dengan peredaran semasa. Pandangan Sufean (2016) dan Unit Pelaksanaan dan Prestasi Pendidikan (2015) selari dengan perkara tersebut apabila mereka menyatakan bahawa pengajaran guru berdasarkan kurikulum bersifat standard berupaya membawa perubahan besar kepada murid yang berada dalam sistem pendidikan di Malaysia (Rajendran, 2017). Perkara tersebut selaras dengan agenda pendidikan yang direncana berdasarkan pelan pendidikan semasa oleh Kementerian Pendidikan Malaysia (KPM) (Kementerian Pendidikan Malaysia, 2018, 2017, 2013) yang merupakan anjakan yang berpaksi kepada pembangunan dan pembinaan murid secara seimbang luaran dan dalaman.

Justeru pembinaan murid yang mampu menjadi khalifah yang baik sangat berkait rapat dengan pengajaran guru Pendidikan Islam dalam mengintegrasikan KBAT (Wan Ali Akbar, Nursafra & Ab. Halim, 2020; Nik Azis, 2015). Namun, usaha tersebut sukar direaliti apabila wujud kelemahan kemahiran pengajaran guru Pendidikan Islam dalam mengintegrasikan KBAT di peringkat sekolah. Mohammad Zaid, Mohd Sa'ri, Rosnee dan Abdul Rasid (2018) serta Talhah dan Aderi (2016) mengukuhkan pandangan tersebut dengan menyatakan bahawa guru Pendidikan Islam melaksanakan pengajaran dengan mengintegrasikan KBAT, namun mereka masih kurang berkemahiran khususnya dalam pelaksanaan PdPC. Masalah bertambah apabila pengajaran guru di sekolah yang mengalami kekurangan sokongan pembelajaran berbentuk infrastruktur seperti di sekolah pedalaman (Mohd Zaidi, Ahmad Zabidi & Rafiza, 2020; Fariza & Faizah, 2016) seperti surau, bilik agama dan bahan bantu belajar (BBB) yang terhad seperti buku teks yang digunakan secara berulang dilihat kurang menyokong persekitaran PdPC dalam mengintegrasikan KBAT. Situasi yang berlaku menyebabkan usaha bagi menyokong pendemokrasian pendidikan di kawasan kurang beruntung (deprivasi) (Mohd Zaidi et al., 2020; Sufean, 2016) kurang berjaya. Sedangkan, hasrat KPM berdasarkan salah satu tonggak transformasi pendidikan bertujuan menyamarata dan memberi peluang akses pendidikan kepada semua murid (Kementerian Pendidikan Malaysia, 2017, 2013).

Masalah pendedahan pengajaran guru Pendidikan Islam dalam mengintegrasikan KBAT bukan sahaja berlaku di sekolah pedalaman malah di bandar. Laporan Jawatankuasa Penyelidikan Pendidikan Islam (2018) melaporkan bahawa 56.5% guru Pendidikan Islam di peringkat sekolah rendah dan menengah di Malaysia masih memerlukan pendedahan

KBAT melalui ceramah dan bengkel. Hal ini demikian kerana guru Pendidikan Islam kurang mendapat pendedahan yang cukup semasa pengajian pendidikan mereka. Perkara tersebut dipersetujui oleh Mohammad Zaid et al., (2018) serta Nur Hawa Hanis dan Ghazali (2018) yang menyimpulkan bahawa pendedahan yang kurang meluas kepada guru Pendidikan Islam berkaitan pengintegrasian kemahiran berfikir bermula di peringkat pengajian pendidikan mereka. Perkara tersebut dapat dibuktikan berdasarkan fakta bahawa 89.1% guru berdasarkan Laporan Jawatankuasa Penyelidikan Pendidikan Islam (2018) bersetuju diberikan pendedahan bagi memantapkan kompetensi mereka dalam pengajaran dengan mengintegrasikan KBAT. Laporan yang sama turut mendedahkan bahawa 62.9% guru Pendidikan Islam menghadapi masalah mentaksir KBAT berpunca pendedahan yang kurang di peringkat pengajian pendidikan mereka, malah belum pernah menghadiri penataran maklumat berkaitan KBAT sejak perkara tersebut diperkenalkan (Muhammad Talhah & Ahmad Marzuki, 2020). Dalam masa yang sama, Nursafra, Wan Ali Akbar, Norasmahani, Nor Anisa dan Mohd Syaubari (2020) serta Tengku Sarina Aini dan Fatimah Sahida (2018) turut mencadangkan pendedahan perlu terus dilaksanakan supaya guru memiliki tahap persediaan yang tinggi dalam melaksana pengajaran dengan mengintegrasikan KBAT (Bernard, Suppiah & Maslinda, 2021). Jika masalah tersebut kurang diambil perhatian serius, dikhuatiri kecenderungan dalam kalangan guru untuk salah faham hasrat KPM terus berlaku seperti yang dilapor oleh Bush dan Ng (2019).

Berdasarkan isu yang dibincangkan, masalah yang berlaku dalam pendidikan sewajarnya diselesaikan berpandukan persetujuan pakar (Winslow, 2011).

OBJEKTIF KAJIAN

Dua objektif kajian dibentuk berdasarkan isu kajian kajian ialah:

1. Mengenal pasti masalah pengajaran guru Pendidikan Islam dalam mengintegrasikan KBAT di sekolah menengah
2. Meneroka cadangan penyelesaian masalah oleh pakar berkaitan pengajaran berkesan guru Pendidikan Islam dalam mengintegrasikan KBAT di sekolah menengah

METODOLOGI

Kajian ini menggunakan pendekatan kajian kualitatif. Pendekatan tersebut dipilih berdasarkan kesesuaian falsafah kajian penyelidikan. Merujuk falsafah kajian penyelidikan, kajian berpandukan kesesuaian dua jenis andaian iaitu ontologi dan epistemologi (Creswell, 2014) mengaplikasi reka bentuk kajian kes dipilih seperti cadangan Merriam (2009). Hal tersebut bergantung kepada kesesuaian kajian sifat penerokaan secara mendalam (Creswell, 2014; Marohaini, 2013; Merriam, 2009) berkaitan skop kajian ini terutama berkaitan bidang sains sosial seperti pendidikan.

Bagi menepati keperluan etika kajian berdasarkan temu bual dan semakan dokumen terhadap lapan peserta kajian, prosedur kajian telah dilaksana secara terperinci. Maka, empat peserta kajian merupakan guru dari empat jenis sekolah iaitu kategori harian bandar, harian luar bandar, sekolah berasrama penuh (SBP) bandar dan sekolah berasrama penuh luar bandar dipilih bagi memenuhi keperluan objektif pertama. Manakala bagi melengkapkan objektif kajian kedua, empat pakar pendidikan yang terdiri daripada pegawai Bahagian Pembangunan Kurikulum (BPK), Jurulatih Utama (JU), Guru Cemerlang (GC) dan Panel Penggubal Dokumen Standard Kurikulum dan Pentaksiran (DSKP) turut bersetuju dipilih sebagai peserta kajian. Justeru kesemua peserta kajian sukarela mengambil bahagian dalam kajian ini dan kebenaran menjalankan kajian terhadap mereka telah diperolehi. Kebenaran tersebut diperolehi daripada pihak Bahagian Perancangan dan Penyelidikan Dasar Pendidikan (BPPDP), Kementerian Pendidikan Malaysia (KPM) dan Universiti Malaya (UM) sebelum pengkaji memasuki lapangan kajian.

Seterusnya, berdasarkan kaedah pengumpulan data yang dilaksanakan selama tiga bulan di semua lokasi kajian peserta kajian bagi tujuan pembentukan pelaporan secara mendalam sehingga membentuk tematik kajian secara triangulasi data. Oleh yang demikian, penganalisan data dilaksana dengan memahami data, mengekod, mewujudkan tematik kajian serta membuat kesimpulan dan verifikasi sehingga pelaporan diselesaikan (Creswell, 2014). Penganalisan data data juga dilaksanakan secara berhati-hati agar soalan kajian pertama berupaya dilengkapkan dengan soalan kajian kedua secara komprehensif. Berikutnya, pembinaan tematik kajian juga telah disahkan oleh pakar yang dilantik secara rasmi supaya pembinaan tematik kajian menampakkan kesinambungan seolah-olah karangan lengkap yang mudah difahami sesuai dengan kajian kualitatif.

DAPATAN KAJIAN

Soalan kajian pertama dan soalan kajian kedua telah mengaplikasi prosedur pengumpulan data dan prosedur penganalisisan data berdasarkan temu bual separa berstruktur dan pemeriksaan dokumen yang dijalankan terhadap lapan peserta kajian. Berdasarkan prosedur pengumpulan data berdasarkan soalan kajian pertama terhadap guru manakala soalan kajian kedua kepada pakar pendidikan, kesemua data telah dianalisis dan ditriangulasi. Keseluruhan data yang ditriangulasi tersebut menepati saranan Creswell (2004) selari dengan reka bentuk kajian ini yang mengapliksi kajian kes dengan menggunakan protokol triangulasi data (Farmer, Robinson, Elliott & Eyles, 2006).

Merujuk soalan kajian pertama, tema pertama yang wujud ialah perancangan pengajaran guru dalam mengintegrasikan KBAT. Berdasarkan hasil temu bual dan pemeriksaan dokumen, data kajian menunjukkan bahawa para peserta kajian berhadapan masalah dalam merancang pengajaran seperti penggunaan DSKP, merancang pengajaran, penetapan minda dan masa. Kesemua masalah yang dinyatakan oleh para peserta kajian menunjukkan bahawa mereka berhadapan masalah apabila lemah menggunakan DSKP yang menyebabkan proses merungkai kurikulum berlaku. Disebabkan kerumitan tersebut, para peserta kajian berhadapan masalah terutama dalam komposisi mereka menyediakan dokumen persediaan perancangan pengajaran dalam mengintegrasikan KBAT secara komprehensif.

Kesudahannya, pelaksanaan pengajaran yang dilaksana oleh guru berorientasikan peperiksaan, penetapan aktiviti dan penyediaan BBB yang kurang sesuai serta kurang berupaya mengintegrasikan semua aras dalam KBAT secara efisien. DSKP yang dibekalkan oleh pihak KPM juga tidak dapat dirungkai oleh guru secara cekap selanjutnya mewujudkan pembahagian-pembahagian tertentu dalam proses mereka merancang dan menyediakan dokumen rancangan pengajaran. Hal tersebut selanjutnya membina pemisah dalam merancang pengajaran contohnya pembinaan objektif pembelajaran dan pentaksiran. Malah, terdapat dapatan kajian yang menunjukkan bahawa terdapat bidang tertentu berdasarkan subjek Pendidikan Islam yang sukar diintegrasikan dengan KBAT sedang DSKP yang dibina oleh BPK telah dieksplisit dengan KBAT.

Seterusnya, tema kajian kedua menyentuh kemahiran pelaksanaan pengajaran guru dalam mengintegrasikan KBAT. Hasil triangulasi data antara temu bual dan pemeriksaan dokumen mendapati bahawa guru berhadapan kerumitan berhubung kemahiran mereka dalam melaksanakan pengajaran dengan mengintegrasikan KBAT. Hal tersebut merujuk kesulitan guru dalam melaksana proses pengembangan pembelajaran dengan mengintegrasikan KBAT iaitu sebelum, semasa dan selepas PdPC dijalankan. Tambahan pula, penggunaan BBB dan pelaksanaan pentaksiran telah mewujudkan masalah semasa PdPC dijalankan apabila guru kurang mahir melaksanakannya apabila diintegrasikan dengan KBAT. Keseluruhan data temu bual dan pemeriksaan dokumen turut mendapati bahawa semua masalah yang berlaku dalam pengajaran guru dengan mengintegrasikan KBAT menyebabkan kompetensi mereka terjejas. Walaupun terdapat perbezaan antara lokasi kajian melibatkan sekolah harian di bandar dan luar bandar serta sekolah SBP di bandar termasuk luar bandar namun, secara keseluruhan setiap guru di lokasi-lokasi kajian tersebut berhadapan masalah berbentuk kemahiran mereka dalam menjalankan pengajaran dengan mengintegrasikan KBAT. Kewujudan masalah yang berlaku kepada semua peserta kajian di lokasi kajian menunjukkan bahawa kompetensi guru dalam melaksanakan pengajaran perlu diperbaiki dalam memastikan hasrat KPM iaitu pembentukan kemenjadian murid secara holistik berjaya dicapai melalui pelaksanaan PdPC. Disebabkan keseluruhan data berkaitan kemahiran guru melibatkan proses menjalankan induksi set sehingga pentaksiran telah menunjukkan semua peserta kajian berhadapan masalah dalam melaksana pengajaran maka, hal tersebut sangat berkait rapat dengan kemahiran mereka dalam melaksana pengajaran dengan mengintegrasikan KBAT. Disebabkan fikiran lemahnya kemahiran pengajaran guru dalam mengupayakan kemahiran berfikir, aspek pembinaan kemenjadian murid secara holistik seakan sulit untuk dibentuk. Tambahan pula, terlalu berorientasi peperiksaan menjadi doktrin bagi setiap peserta kajian dalam menyelesaikan pengajaran dengan mengintegrasikan KBAT semasa PdPC.

Selanjutnya, tema kajian ketiga yang dibina berdasarkan proses triangulasi data dalam kajian ini ialah persekitaran pembelajaran yang menyokong KBAT. Berhubung persekitaran pembelajaran yang menyokong KBAT, antara masalah yang berlaku melibatkan pengajaran guru ialah murid, guru dan infrastruktur sekolah. Merujuk kepada kesemua aspek yang dinyatakan, didapati bahawa semua masalah yang berkait dengan persekitaran tersebut telah menimbulkan kerumitan terhadap pengajaran guru seperti sikap negatif murid, konsep penyeliaan yang kurang menyokong guru dan keadaan kelas yang kurang kondusif bagi mendokong usaha guru melaksana pengajaran dalam mengintegrasikan KBAT. Disebabkan hal yang demikian, pengajaran guru tidak menepati keperluan kurikulum semasa yang dihasratkan oleh KPM. Guru berasa terbeban, sukar melaksanakan pengajaran secara efektif dan kurang mendapat sokongan pentadbir merupakan antara kesan yang terbentuk daripada masalah yang berlaku berkaitan persekitaran pembelajaran dalam mengintegrasikan KBAT. Meskipun terdapat pertentangan dan persetujuan dalam sesuatu perkara, ternyata setiap peserta kajian mempunyai hujah dan alasan masing-masing dalam menyatakan pendirian mereka. Malah, sokongan

daripada pemeriksaan dokumen telah mempamerkan pernyataan setiap peserta kajian bagi menunjukkan bahawa wujud kerumitan mereka semasa melaksanakan pengajaran dalam mengintegrasikan KBAT berdasarkan lokasi kajian dan situasi yang dihadapi. Malah, kewujudan insiden kritikal seperti yang berlaku di SBP bandar (merujuk kes Faiz 8A) menunjukkan bahawa kajian ini dijalankan secara telus dan bersifat melaporkan secara mendalam. Tanpa pelaporan sebegini, kajian berbentuk kualitatif seperti pengajaran guru sukar untuk difahami dan disedari oleh pembaca.

Merujuk kepada tiga tema utama yang dikongsikan oleh empat peserta kajian yang terdiri daripada guru, pelaporan seterusnya dilanjutkan kepada perbincangan oleh pakar pendidikan. Semua masalah yang menjadi masalah dalam persekitaran pengajaran guru telah mendapat cadangan penyelesaian oleh pakar pendidikan berdasarkan perbincangan kajian melalui soalan kajian kedua. Berdasarkan triangulasi data yang dilaksanakan oleh pengkaji, terdapat tiga tema yang berjaya dibina berbentuk cadangan penyelesaian iaitu proses penyampaian maklumat, kompetensi pegawai pendidikan dan merungkai kurikulum.

Cadangan pertama iaitu tema yang muncul berhubung cadangan penyelesaian masalah oleh pakar pendidikan berkaitan masalah pengajaran guru dalam mengintegrasikan KBAT ialah proses penyampaian maklumat. Berdasarkan keseluruhan data temu bual dan pemeriksaan dokumen yang ditriangulasi, didapati bahawa prosedur penyampaian maklumat yang lengkap merupakan jalan penyelesaian yang dicadangkan oleh semua peserta kajian. Penataran maklumat yang mengutamakan masa, kaedah dan lokasi merupakan saranan pakar pendidikan bagi mengatasi masalah yang dihadapi oleh guru semasa melaksana pengajaran dalam mengintegrasikan KBAT. Oleh yang demikian, kebijaksanaan penatar dalam menyampaikan maklumat berkaitan pengoperasian KBAT merupakan sandaran terhadap pembinaan kefahaman guru seterusnya membentuk kesediaan mereka dalam melaksana dasar dan konsep KBAT secara idealistik. Sekiranya semua aspek tersebut dipenuhi, hasilnya menyebabkan kompetensi semua pegawai pendidikan menyokong semua hasrat KPM berdasarkan kemahiran berfikir yang mampu membina murid bagi bersaing di peringkat global seperti kesepakatan pandangan pakar pendidikan. Malah, semua pakar pendidikan bersetuju bahawa faktor kemenjadian murid secara holistik turut bergantung kepada kompetensi pegawai pendidikan kerana mereka merupakan penggerak utama visi dan misi KPM dalam menyediakan peluang pendidikan terbaik terhadap murid yang berada dalam sistem pendidikan.

Menyentuh mengenai kompetensi pegawai pendidikan, para pakar pendidikan telah bersetuju bahawa mengupayakan peranan penatar, guru dan pemegang taruh juga merupakan cadangan penyelesaian masalah pengajaran guru dalam mengintegrasikan KBAT. Oleh yang demikian, tema selanjutnya berkaitan cadangan penyelesaian masalah pengajaran guru dalam mengintegrasikan KBAT ialah kompetensi pegawai pendidikan. Maka, penatar, guru dan pemegang taruh mempunyai akauntabiliti yang tinggi dalam memastikan pelaksanaan pengajaran semasa PdPC menepati keperluan kurikulum semasa. Berdasarkan data yang diperoleh hasil daripada temu bual dan pemeriksaan dokumen, para pakar pendidikan telah memberikan syor, nasihat, bimbingan, panduan dan contoh yang tepat kepada semua pegawai pendidikan dalam memastikan kelangsungan pelaksanaan pengajaran guru dalam mengintegrasikan KBAT. Malah, kefungisian setiap pihak tersebut untuk melaksanakan tanggungjawab secara amanah telah membuktikan bahawa pelaksanaan pengajaran guru dengan mengintegrasikan KBAT bukan dipikul oleh pendidik semata-mata. Penatar dan pemegang taruh turut memainkan peranan penting bagi memastikan pelaksanaan kurikulum semasa menepati keperluan pendidikan murid.

Tema terakhir berkaitan cadangan penyelesaian masalah pengajaran guru dalam mengintegrasikan KBAT ialah merungkai kurikulum. Berdasarkan data yang diperoleh berdasarkan temu bual dan pemeriksaan dokumen mendapati bahawa kompetensi pegawai pendidikan penting dalam memahami dan menguasai kurikulum semasa. Kurikulum yang dibentuk oleh BPK dengan mengutamakan DSKP perlu dirungkai oleh guru bagi memastikan kefahaman mereka tepat bagi menjamin pelaksanaan pendidikan yang berkualiti. Oleh yang demikian, para pakar pendidikan telah menghuraikan secara keseluruhan pembinaan DSKP yang telah dibina selanjutnya memberikan perincian yang tepat berdasarkan dokumen tersebut. Justeru tiga elemen utama iaitu Standard Kandungan, Standard Pembelajaran dan Standard Pentaksiran telah dihurai beserta penerangan serta contoh sebagai pengukuhan kefahaman kepada guru khususnya dalam mereka melaksana pengajaran dengan mengintegrasikan KBAT. Dalam masa yang sama, para pakar pendidikan telah berkongsi kesilapan dan kelemahan yang berlaku dalam kalangan guru sebagai panduan kepada mereka bagi mengelak perkara yang sama berulang. Malah, lengkap dengan contoh serta saranan yang sesuai bagi setiap bidang utama subjek Pendidikan Islam membuktikan bahawa idea pakar pendidikan merupakan sumbangan kepada para pendidik dalam mempersiapkan diri sebagai pelaksana kurikulum yang profesional dalam mengupayakan pengajaran dalam mengintegrasikan KBAT semasa PdPC.

RUMUSAN

Berdasarkan keseluruhan dapatan kajian, dapat dirumuskan bahawa kedua-dua soalan kajian telah dijawab. Kedua-dua soalan kajian tersebut telah diperbincangkan secara mendalam dan telah menepati objektif kajian berdasarkan data yang diperolehi daripada guru dan pakar pendidikan sebagai peserta-peserta kajian. Bagi objektif kajian pertama, semua masalah berkaitan pengajaran guru Pendidikan Islam dalam mengintegrasikan KBAT di sekolah menengah telah diperincikan oleh setiap peserta kajian sehingga dapat membina tematik kajian. Manakala bagi objektif kajian kedua, cadangan penyelesaian masalah berkaitan masalah yang berlaku berdasarkan objektif kajian pertama oleh pakar pendidikan telah dijawab secara lengkap. Hal ini demikian menunjukkan bahawa wujud kesinambungan antara kedua-dua objektif kajian yang mempamerkan bahawa kajian ini sesuai dijadikan sebagai rujukan terutama guru dalam melaksana pengajaran dengan mengutamakan kemahiran berfikir. Hal ini demikian kerana pengajaran guru dalam mengintegrasikan KBAT merupakan menifestasi pembentukan kemenjadian murid secara holistik.

RUJUKAN

- Bernard Tahim Bael, Suppiah Nachiappan & Maslinda Pungut. (2021). Analisis kesediaan guru dalam pelaksanaan Kemahiran Berfikir Aras Tinggi dalam pembelajaran, pengajaran dan pemudahcaraan abad ke-21. *MJSSH Online*, 5(1), 100-119.
- Bush, T., & Ng Yoon Mooi, A. (2019). Distributed leadership and the Malaysia Education Blueprint: From prescription to partial school-based enactment in a highly centralised context. *Journal of Educational Administration*, 57(3), 279-295.
- Creswell, J. W. (2014). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. (4th ed.). Thousand Oaks, California: SAGE Publications.
- Fariza Khalid & Faizah Idrus. (2016). *Pembentukan identiti profesional guru novis di kawasan pedalaman: Isu dan sumber sokongan*. Kertas kerja dibentangkan semasa Prosiding Seminar Majlis Dekan-Dekan Pendidikan Universiti Awam 2016.
- Farmer, T., Robinson K., Elliott S. J., & Eyles, J. (2006). Developing and implementing a triangulation protocol for qualitative health research. *Qualitative Health Research*, 16(3), 377-394.
- Jawatankuasa Penyelidikan Pendidikan Islam (2018). *Laporan kajian keberkesanan kurikulum mata pelajaran Pendidikan Islam bagi menghadapi cabaran masa kini*. Kuala Lumpur: Penerbit Institut Kemajuan Islam Malaysia.
- Kementerian Pendidikan Malaysia. (2013). *Pelan Pembangunan Pendidikan Malaysia 2013-2025*. Kuala Lumpur: Kementerian Pendidikan Malaysia.
- Kementerian Pendidikan Malaysia. (2017). *Dasar pendidikan kebangsaan*. Putrajaya: Kementerian Pendidikan Malaysia.
- Kementerian Pendidikan Malaysia. (2018). *Quick facts 2018 Malaysia educational statistics*. Putrajaya: Bahagian Perancangan dan Penyelidikan Pendidikan.
- Marohaini Mohd Yusoff. (2013). *Penyelidikan kualitatif: Pengalaman kerja lapangan*. Kuala Lumpur: Penerbitan Universiti Malaya.
- Merriam, S. B. (2009). *Qualitative research: A guide to design and implimentation*. San Francisco: SAGE Publications.
- Mohammad Zaid Mustafa, Mohd Sa'ri Mohd Salleh, Rosnee Ahad & Abdul Rasid Abdul Razzaq. (2018). *Kemahiran Berfikir Aras Tinggi (KBAT) dalam kalangan guru Pendidikan Islam sekolah menengah kebangsaan daerah Batu Pahat, Johor*. Human Sustainability Procedia (INsan 2018-Proceeding) di Johor Baharu pada 7-8 November 2018.
- Mohd Syaubari Othman. (2018). Kepentingan pelaksanaan pedagogi Pendidikan Islam melalui Kemahiran Berfikir Aras Tinggi (KBAT) dapat memenuhi aspirasi falsafah Pendidikan Islam. *Jurnal Ulwan*, 1(1), 58-69.
- Mohd Zaidi Mohd Zeki, Ahmad Zabidi Abdul Razak & Rafiza Abd. Razak. (2020). Cabaran pengajaran guru Pendidikan Islam di sekolah pedalaman; Bersediakah dalam melaksanakan KBAT. *Jurnal Kurikulum dan Pengajaran Asia Pasifik*, 8(1), 1-14
- Muhammad Talhah Ajmain & Ahmad Marzuki Mohamad. (2020). Sikap guru Pendidikan Islam terhadap penerapan Kemahiran Berfikir Aras Tinggi (KBAT) dalam pengajaran dan pemudahcaraan (PdPC). *E-Journal of Islamic Thought and Understanding*, 1(2), 71-82.
- Nik Azis Nik Pa. (2015). Kembali kepada perspektif bersepadu sejagat tentang ilmu: Satu model kebolehan berfikir aras tinggi. *Jurnal Isu dalam Pendidikan*, 39(1), 1-48.
- Nur Hawa Hanis Abdullah & Ghazali Darusalam. (2018). Kesediaan guru melaksanakan Kemahiran Berfikir Aras Tinggi dalam pengajaran. *Jurnal Kurikulum dan Pengajaran Asia Pasifik*, 6(3), 22-31.

- Nursafra Mohd Zhaffar, Wan Ali Akbar Wan Abdullah, Norasmahani Nor, Nor Anisa Musa & Mohd Syaubari Othman. (2020). *Kekangan Penerapan Kemahiran Berfikir Aras Tinggi dalam pengajaran Kurikulum Bersepadu Dini dan Kurikulum Bersepadu Tahfiz*. Persidangan Antarabangsa Sains Sosial dan Kemanusiaan ke-5 (PASAK5-2020) secara dalam talian pada 24-25 November 2020.
- Rajendran, N. S. (2017). *Pengajaran dan penguasaan Kemahiran Berfikir Aras Tinggi teori & amalan*. Tanjung Malim: Penerbitan Universiti Pendidikan Sultan Idris.
- Sufean Hussin. (2016). *Transformasi pendidikan: Cabaran Pelaksanaan dalam Transformasi Pendidikan Nasional antara Aspirasi dan Anjakan*. Kuala Lumpur: Penerbitan Universiti Malaya.
- Talhah Ajmain & Aderi Che Noh. (2016). *Kefahaman ilmu dan Kemahiran Berfikir Aras Tinggi mampu melahirkan murid yang mengajar*. Kertas kerja dibentangkan semasa Prosiding Wacana Pendidikan Islam Siri Ke-11.
- Tengku Sarina Aini Tengku Kasim & Faridah Che Husein. (2008). Pendekatan individu dalam pengajaran Pendidikan Islam sebagai wahana melahirkan modal insan bertamadun. *Jurnal Usuluddin*, 27, 141-156.
- Unit Pelaksanaan & Prestasi Pendidikan. (2015). *Pelaksanaan Kemahiran Berfikir Aras Tinggi (KBAT) dan Pelaksanaan KBAT di Sekolah*. Buletin Anjakan: Buletin Transformasi Pendidikan Malaysia.
- Wan Ali Akbar Wan Abdullah, Nursafra Mohd Zhaffar & Ab. Halim Tamuri. (2020). Aplikasi Kemahiran Berfikir Aras Tinggi (KBAT) dalam Pendidikan Islam mengikut bidang. *Sains Insani*, 5(1), 14-21.
- Winslow, C. (2011). Key note presentation at Annual Conference of the Finnish Association for Research in Mathematics and Science Education in 19 October 2010.